

stvaralaštvu Martinoskog sreću se i teme koje imaju neku simbolično-religioznu poentu, na neki zaobilazni način se opet ukazuje na stradanje i gorčinu koje prate ljudsko postojanje („Večiti raspeti sin“ itd.). Već u predratnoj Jugoslaviji dela Martinoskog su bila često opredeljena kao ostvarenja umetnika sa visokim osećanjem za socijalnu angažovanost, na jedan u suštini umetnički način. Njegovo saosećanje sa sudbinom svojih modela, njegova sposobnost da prodre u njihovu psihologiju, u tregediju njihove životne egzistencije, bili su usmereni ponekad i kao ilustracija tekstova, koji su predstavljali teški ekonomski i socijalni položaj Makedonije u predratnoj Jugoslaviji (na primer, crteži u knjizi Rastka Purića: „Rabotnički jug“, 1937, Skopje). Kao što su to naglasili i neki kritičari pre rata (J. Dorđević, dr F. Mesesnei, dr D. Nedeljković, R. Noe-Živanović itd.), ovim se oznakama svoga predratnog stvaralaštva Martinoski uključio u redove naprednih umetnika, stvarajući uvek bez grupe tendencionalnosti, ali sa velikim respektom za ljudsku ličnost. Tako je i njegovo opredeljenje za progres i humanizam jedna spontana, nedeklarativna postavljenoost, protiv svih vidova potiskivanja i razaranja čovekovog integriteta.

Tako je Martinoski svoje crteže i svoje slike nedvosmisleno stavio u službu potrebe da se izrazi revolucionarni preokret, herojska drama narodnooslobodilačke borbe. I kod obrade ove materije Martinoski je postigao određene umetničke rezultate, samo onda kada su njegova ostvarenja značila jedno intimno, neiznasiljeno opredeljenje, oslobođeno od pritiska koji su van sfere imanentno stvaralačke inspiracije sa jednom uzbuđljivom problematikom.

Martinoski je ostao nostalgичno, sentimentalno povezan sa ambijentom svog rodnog grada Kruševa. Jedno široko tematsko područje bilo je inspirisano tom njegovom intimnom relacijom sa ovom sredinom. Malobrojna su, ali postoje, i njegova otkrivanja karakterističnih pejzaža iz Skopja, u kome je umetnik proživio svoj ljudski i stvaralački vek. Saživljen duboko sa sudbinom ovog grada, Martinoski je izgradio jednu široku likovnu elegiju u velikom broju crteža i slika, inspirisanih katastrofalnim zemljotresom iz 1963. godine. To je bio još jedan vid participacije ovog umetnika u tragediji ljudskog postojanja u njegovoj zemlji. Ona je umnogome oslobođena od direktne, vulgarne deskriptivnosti; i kao da sadrži napor da je jedna lokalna problematika pretvori u neku opštu viziju o krhkosti ljudskog postojanja u vihoru prirodnih kataklizmi.

Martinoski je osećao duboki smisao života na jedan strastan, kompleksan način. Zbog toga je umetnik stvorio ogroman broj slika, tempera, crteža i grafika u kojima je ispevana jedna likovna oda majčinstvu, rađanju. Njegove „majke sa detetom“, su izražene izvanredno širokim idejnim i estetskim dijapazonom. Iza sve te neposredne umetničke

obrade tinja neka opšta, spiritualna i formalna inspiracija sa brojnih predstava „Bogorodice sa detetom“ u našem srednjovekovnom slikarstvu. Martinoski je jedan od poslednjih naših umetnika koji je umeo da prikaže ljubav između muža i žene, sa jednom rafiniranom širinom pristupa. Ponekad su to ljupke, lirске i nežne situacije, a ponekad uskovitlane strasti; inferiorna probuđenost čula dovode delo do erotskog usijanja.

Martinoski je voleo da povremeno smiri svoje emocije u izvesnom broju mrtvih priroda, koje stilski izražavaju sve promene njegovog stvaralačkog postupka.

Da bi se izrazio u svoj kompleksnosti svoje ličnosti, Martinoski je izgradio jedan stilski instrumentarijum koji samo prividno izgleda homogen. Složenost njegovog postupka prati uznemirenost, kompleksnost, bogatu emotivnost umetnikove ličnosti. Da bi postigao maksimalan intenzitet u izrazu, Martinoski napreže do kraja svoja likovna sredstva. Njegova, linija, ponekad tako smirena, delikatna, rafinovana često se pretvara u erupciju nemirnih, izlomljenih konvulzivnih, dramatično rastrojenih kontura, koje dovode formu do ruba kompletne „poremećenosti“, deformacije, groteskne preobrazbe. Paleta, koju je umeo da mnogo puta delikatno smiri, da je pretvori u harmoniju finih kolorističkih uskladenosti, Martinoski je često pretvarao i u ognomet boja koje se sudaraju među sobom, prepliću kao da se takmiče da što dublje izraze nemir i uzbuđenje umetnikove intimnosti.

Ubeđen u neophodnost, u istorijsku logiku povezivanja novog sa starim, za odabiranje onog što možemo da nazovemo inspiracijom likovne tradicije naše zemlje, Martinoski je izgradio saznanje da su u tim nekadašnjim umetničkim ostvarenjima često sintetizovane vrhunske estetike i idejne formule njihovog vremena. Martinoski, koji je i u nekim svojim napisima formulisao taj svoj stav o neophodnosti aktivnog, promišljenog odnosa sa likovnim nasleđem na nacionalnom tlu, smatrao je da je u njima usadena neka bitna osobina našeg ambijenta. Ali on nikada nije zaboravio istinu da nema povratka, da postoji samo logika napora za osvajanje novih, neotkrivenih predela, čovekovih mogućnosti u umetničkoj kreaciji. Martinoski je nastojao da se izrazi sa stalnim nastojanjem da svako njegovo delo bude inspirisano tim njegovim osnovnim stvaralačkim konceptom: ono što je nacionalno, „makedonsko“ i sopstveno stvaralaško znači, u isto vreme, deo integralnosti čovekovog umetničkog stvaralaštva, svuda i zauvek.

Razumljivo je da je ovo stvaralaštvo neobično bogato nejednakim umetničkim dostignućima u pojedinim delima. Mnogo je u njemu elemenata koji su bili nametnuti jednim posebnim, prelomnim i nemirnim istorijskim periodom u kome je živio i stvarao Nikola Martinoski.

Liljana Blažeska

Centar za kulturu i informacije

Kao što ne možete da odolite nevinoj dečjoj avangardi i fantaziji, tako ne možete da ostanete ravnodušni pred izvanredno senzibilnim predstavama sveta mlade slikarke Liljane Blažeske (rođena u Skopju 1944). U ovom slikarstvu pleni neposredno izražavanje odnosa prema ovom svetu; idejno-estetska infantilnost (u odnosu likovnog postupka, kompozicije, kolorita, upotrebe fantastičnog); pokušaj identifikacije sveta sna sa realnim i obratno; interferencija prirode kao izvor fantazije i prošlosti, kao izazov objektivno-postojećeg; optimizam kao likovno-estetsko i misaono nalaženje sebe; bizarni spokoj ekspresionističkog kolorita.

Slikarka izgrađuje svoju viziju sveta na iskrenim i nepomućenim fundamentima. Otuda njena sposobnost da se rađuje malim, beznačajnim stvarima (nečujno zujanje buba, otvaranje cvetnih latica, fluidno kretanje materije, disperzija sunčane prašine itd.). Otuda opijenost životom, vedra radost, kao i euforična poetika onog toliko traženog „la joie de vivre“. Od sinteze prirodnih elemenata, koju pokušava da postigne po svaku cenu, ona izdvaja sunce, plamen i bića u procesu njihove međusobne saradnje i gradi svoju galeriju malih božanstava. Ovo slikarstvo u svakom odnosu potčinjava se dečjem kapricu. Ono je tendenciozno naivno (kao što je slučaj sa Reljićem, Stupicom, Temkovom, Vosom). Naivnost je u idejno-estetskom startu (fauna, flora, cirkus, bajke, šarene laži snova itd.), u slobodnoj interpretaciji čovekovog tela i sveta uopšte, u anatomskoj proizvodnji, nedoslednostima perspektivnih rešenja i u neobičnoj kombinaciji boja. Blažeska je do kraja konsekvantna svom „likovnom infantilizmu“ u kome leži osnovna privlačnost njene plastične vizije. Lebdeća poluošamućena bića, koji se proizvoljno postavljaju u

prostoru stvarajući nemoguće situacije, stoje na raskršću sna i zbilje. Fakat što se slikarka ne izjašnjava konkretno ni za jedno ni za drugo, ne smeta im da egzistiraju u fantastičnoj harmoniji međusobnog dijaloga („Magičan prostor“, „Akrobat i devojka koja se pretvara u plamen“).

Pre svega isključivo okrenuta događajima i stvarima što postaju nezavisni u jednom bizarnom i reklo bi se netaknutom univerzumu, ona logično ostaje izvan događaja trenutka u kome živimo. Slikarka ostaje apsolutno nezainteresovana u smislu angažovanosti, verna isključivo svom likovnom realitetu. Čak i onda kada je idejna motivacija ponikla u sferama istorijske prošlosti („Sećanje na Lepenski vir“, „Kaneo“, „Ruševine Stobija“), ostajemo konverzirati sa oplemenjenim nežno-krhkim predelima — plodom njene fantazije. To će reći da su sve racionalne opservacije i reminiscencije na prošlost potčinjene magičnoj moći likovne postojbine Blažeske.

Čednost dečje psihe ne poznaje nezadovoljstvo, skepsu i pesimizam. I budući da autor veruje u nju, izdiže optimizam kao kulminaciju unutrašnjeg spokojstva i kao konačno osmišljavanje.

Istančan koloristički mozaik (ljubičasto, žuto, oranž, plavo-zeleno, belo) — kao neka oda svetlosti, opet u stilu njene filozofije, ide najviše u prilog ove vedre transkripcije sveta.

Svakako da ovo slikarstvo s obeležjima poetske fantastike i nadrealizma ima u sebi izvesne nedorečenosti i nepreciznosti. No, Blažeska će imati više mogućnosti da ih korigira, ukoliko ostane i dalje konsekvantna svojim polaznim idejama.